

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Birželio 7 d. Vilniaus rotušėje buvo surengtas projekto „Nacionalinių vertybių rinkimai – 2012“ baigiamasis vakaras, kuriame apdovanoți „Respublikos“ dienraščio skaitytojų siūlomų kandidatų į Nacionalinę vertybę atrankos nugalėtojai. Nacionalinių vertybių – asmenybių ir reiškinių bei daiktų ir objektų – rinkimai „Respublikos“ laikraščio iniciatyva vyksta jau septintus metus, laikraščio partneriai vertybių atrankos komisijoje yra tarptautinės moterų organizacijos „Zonta“ Vilniaus klubas ir šiais metais prie laikraščio ir klubo prisidėjusi Vilniaus savivaldybė.

Kodėl „Respublika“? – pirmiausia kyla toks nelabai korektiškas klausimas nelabai supratingam ir susivokiančiam permainingame laikraštijos gyvenime žmogui. Ar jau „Respublika“ ir jos vadas Vitas Tomkus per dvidešimt Nepriklausomybės metų tapo tokie sąmoningi, kad ėmė ieškoti nacionalinių vertybių – praeityje, dabartyje, tarp asmenybių ir tarp reiškinių beįgi daiktų ir objektų. Prisimenu pirmuosius „Respublikos“ žingsnius, kai laikraštis turėjo tarsi skydą paantraštę, įterptą po pavadinimu. Ji bylojo – *laikraštis Sąjūdžiui remti*. (Anuomet Sąjūdis Lietuvos žmonėms – drįstu sakyti geriausiajai, bet nelabai gausiai tautos daliai – buvo šventas dalykas: reiškinys, kurį pažinti ir kuriame dalyvauti teko laimė XX a. vidurio dešimtmečiais gimusių lietuvių kartoms, sąmoningajai jų daliai.) Tuo skydu prisidengusi „Respublika“ nesigėdijo „kapoti“ galvų Sąjūdžio vadams – ypač kliuvo Vytautui Landsbergiui, kuris ne tik per „Respubliką“, o ir per visą žiniasklaidą buvo apipilamas purvais... (Dabar jau spaudoje galima rasti samprotavimų, kad jis bus dvidešimtojo šimtmečio žmogus – kokia paguoda profesoriui, vis dar žnaibomam savų ir svetimų.) O ir kitiems sąjūdininkams nuolat kliuvo nuo „Respublikos“ žurnalistų, nors pastarieji suvokė, kad šitokiais metodais kasama duobė jaunai ir dar silpnai Lietuvos nepriklausomybei. Jie žinojo, ką darė, todėl tikriausiai negalės savęs įtraukti į nežiniukų sąrašą. „Respublikos“ vadas nevengė tyčiotis ir iš patriotinėse pozicijose esančių kolegų, kaip antai, sėkmingai ir kūrybingai kylančio bei populiarėjančio internetinio laikraščio „Bernardinai.lt“ vyr. redaktoriaus Andriaus Navicko. „Respublika“ įsteigė skandalus ir apkalbas platinantį bulvarinį laikraštį „Vakaro žinios“, jau nuo pirmųjų savo gimimo dienų dergiantį Nepriklausomos Lietuvos gyvenimą – jo žmones, asmenybes, reiškinius ir objektus, kad tik už pigią kainą (pigiausias laikraštis Lietuvoje) nupirktiems savo skaitytojams, pasiremddama melais ir šmeižtais, rodytų Nepriklausomybę iš juodžiausios pusės.

Ir štai po tiekų metų „Respublika“, „Vakaro žinių“ motina, jau septinti metai vykdo projektą, kuriuo prisistatinėja kaip didžiaai patriotiškai nusi-teikęs leidinys. Ji ėmėsi *Nacionalinės vertybės* paieškų, t. y., jau kelinti metai ragina savo skaitytojus siųsti rašinius, kurių herojai būtų teigiami naujosios Lietuvos statytojai arba iškilūs mūsų valstybės reiškiniai, taip pat kaimai, mokyklos ir pan. Gražu, ar ne tiesa? „Respublika“ pasitaisė? O gal neišven-

VERTYBIŲ RIBOS IR PARIBIAI

Lietuvos ženklas. Teresėlė Vilniaus Įgulos bažnyčioje, 2007 m. Juozo Valiušaičio nuotr.

giamai mažėja jos prenumerata (kaip, beje, ir kitų laikraščių), tad reikia masalo, kuris suteiktų leidi-niui pozityvų įvaizdį... Kadangi šio laikraščio skai-tytojų ratas gana ribotas (o kuris laikraštis šian-dien gali pasigirti skaitytojų gausa?), nesunku nu-manyti, kad *Nacionalinė vertybė* yra labai subjek-tyvi laikraščio skaitytojų nuomonės išraiška, ne-

pagrįsta objektyviais to termino aptarimo kriteri-jais, nebent *vertybe* laikytume kiekvieną žmogų...

Tad kas gi yra ta Lietuvos nacionalinė vertybė? Kokie kriterijai lemia, kad asmenybė arba reiški-nys atsiduria taip drąsiai skambančio termino or-bitoje? Kriterijai, deja, gana subjektyvūs, priklausantys nuo konkrečių atsitiktinių tekstų, nepa-grįsti moksliniais argumentais ar tyrinėjimais, greičiau priklausantys nuo išankstinės rašančiųjų ir vertintojų valios. Nacionalinė vertybe save įvar-dijo ilgametė Seimo narė Dalia Teišerskytė. Iš to pa-sakymo visi tik pasijuokė, tarp jų, reikia manyti, ir pati seimūnė. Bet Nacionalinės vertybės rinkimai negali praeiti lengvabūdiško tempo žingsniu. Straipsnis, kurį į laikraštį parašė koks nors pro-vincijos šviesuolis inteligentas, jau tampa svars-tymo apie Nacionalinę vertybę objektu? Bet tas tekstas arba istorija yra tik subjektyvaus žmogaus vienkartinis pasisakymas, pasakojimas apie savo miesto, kaimo, profesijos kaimyną, bičiulį, vietinį autoritetą... Tokių straipsnių laikraštyje per me-tus susikaupia keliasdešimt, nes norima sukurti regimybę, kad „Respublika“ yra labai patriotiška, kad ją be reikalo skriaudžia tie, kurie mano kitaip, prisimindami ankstesnius (o ir dabartinius) „Res-ublikos“ išdykavimus. Beje, reikia tik stebėtis „Respublikos“ darbuotojų neraštingumu. Štai ži-nutė, priklausanti „apdovanojimų“ sričiai (nebūti-nai iš Nacionalinės vertybės rinkimų). Cituoju: **Klubas „Vilniaus zonta“ apdovanojamas „Už lab-daringą veiklą“**. Šis klubas – tai tarptautinė mo-terų profesionalių ir vadovių organizacija, vieni-janti apie 33 tūkst. narių (daugiau kaip 1 200 klubų) 68-iose pasaulio šalyse... „Vilniaus zonta“ klubas veikia 19 metų.

„Vilniaus zonta“ nacionalinių vertybių rinki-muose yra „Respublikos“ partnerė, 19 metų vei-kianti, anot žinutės autoriaus, *lokalioje erdvėje*. Taip patikina ir klubo vadovė, autoritetingos, bet margos komisijos narė Ramunė Trakymienė (Na-cionalinių vertybių komisijos pirmininkė – kiek-viename kultūros įvykyje dalyvaujanti profesorė Viktorija Daujotytė). Komisijoje pernai dalyvavo pats redaktorius Vitas Tomkus, kiti redakcijos dar-buotojai, čia reiškiasi veiklioji dailininkė Ramunė Vėliuvienė, dalyvavo ir buvęs seimūnas Gedimi-nas Jakavonis, ir 2012 metų *Nacionalinės vertybių vertybės* – „Festivalio Druskininkų vasara su M.K. Čiurlioniu“ – vadovė Liucija Stulgienė. Ar etiška, kad ir ji dalyvavo nominantų atrankoje?..

Rinkimų koordinatorė Nida Binkauskė mano, kad „*kiekviena istorija, patekusi į laikraštį, jau yra vertybė. Kiekvienas žmogus, siuntęs mums aprašytas kaimo ar mažo miestelio istorijas, nusipelno di-džiausios pagarbos*“. Teoriškai taip, bet praktiškai – ar nenuvertina autoritetinga komisija pačios Na-cionalinės vertybės, atrinkdama nominantus, kurie su savo nuveiktais darbais priklauso miesteliui ar kaimui, bet nebūtinai įdomūs ir vertingi visos vals-tybės mastu.

Nukelta į 8 psl.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Simonas Petreikis. Vertybių ribos ir paribiai • **2-as psl. Robertas Vitas.** Lituanistikos tyrimo ir studijų centro 30-metis ir mokslo svarba išeivijos lietuvių gyvenime (2) • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Pagerbtas rašytojo Antano Vaičiulaičio atminimas • **5-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** „Auksinio elnio“ dvaro sodyba/ Atidarytas Vytauto Kasiulio dailės muziejus • **6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** Ar visos kalbininkės yra moterys?/ **Algirdas Sabaliauskas.** Vardų kelionės • **7-as psl. Ona Ališytė - Šulaitienė.** Lietuvos dainius Antanas Strazdas (2) / **Sigitas Geda.** Strazdas. Ištrauka iš poemos • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje:

Kamanų gamtos muziejus • Jono Aisčio atminimo paminėjimas • Išeivijos filosofijos lobynas

Lituanistikos tyrimo ir studijų centro 30-metis ir mokslo svarba išeivijos lietuvių gyvenime (2)

Robertas Vitas

Pabaiga. Pradžia 2013 m. birželio 29 d. „Kultūroje“

1990 m. kovo 11-oji reiškė ne tik Lietuvos nepriklausomybės atgavimą, bet ir antrojo LTSC veiklos etapo pradžią. Nors ir anksčiau buvome bendravę su Lietuvos mokslinėmis įstaigomis, po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo ta veikla dar labiau pagyvėjo. Pirmuoju to pavyzdžiu buvo knygų dublikatų siuntos į Martyno Mažvydo nacionalinę biblioteką ir kitas įstaigas. LTSC iniciatyva į Lietuvos bibliotekas yra išskeliavę daugiau negu pusantro milijono knygų. Nuo Lietuvos nepriklausomybės atgavimo daugiau kaip 150 mokslinių darbuotojų iš Lietuvos yra dirbę, stažavęsi LTSC kataloguojant mūsų rinkinius arba darant tyrimus savo moksliniams darbams. Bendraujame su Martyno Mažvydo nacionaline biblioteka, su Medicinos centrine biblioteka, su Lietuvos mokslų akademija, Vilniaus pedagoginiu, Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetais.

Bendravimo sąlygų pokytis matyti ir darbuotojų atžvilgiu. 1992 m. į LTSC atvyko Skirmantė Jakštaitė, gimusi Panevėžyje, baigusi Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos ir visuomeninių mokslų specialybę, dirbusi archyviste ir muziejininke. 1995 m. ji sukūrė šeimą JAV, iškėję už LTSC darbuotojo Tomo Miglino. Skirmantė Miglinienė šiandieną yra LTSC archyvų direktorė ir taip pat yra prisidėjusi redaguojant dešimt LTSC išleistų knygų. 2002 m. į LTSC atvyko dr. Jonas Dautaras iš Vilniaus pedagoginio universiteto. *Draugas* 2002 rugpjūčio mėn. 13 d. rašė: „Lituanistikos tyrimo ir studijų centre (LTSC) paprastai gyvena ir dirba bent pora mokslininkų iš Lietuvos, tačiau šiemet buvo sumušti visi ankstesni rekordai. (...) Gegužės mėnesį atvyko dr. Jonas Dautaras iš Vilniaus Pedagoginio universiteto (...) Su juo kartu atskrido Vilniaus Pedagoginio universiteto magistrė mokytoja Kristina Lapienytė užbaigti monografiją apie a. a. Juozą Masilionį ir taipogi toliau darbuotis ruošiant PLA periodikos katalogą.(...)” Kristina nutarė nuolat gyventi JAV, čia sukūrė šeimą ir šiuo metu yra LTSC vykdomoji direktorė. Dar paminėsiu Mažvydo bibliotekos darbuotoją šviesaus atminimo Silviją Vėlavičienę, kuri LTSC stažavosi daug kartų. Dirbdama LTSC bibliotekose, paruošė ir Lietuvoje išleido monumentalų veikalą „Lietuvių išeivijos spaudos bibliografija 1945–2000“.

Reikėtų paminėti ne tik iš anapus Atlanto atvykusius mokslininkus ir bendradarbius, bet ir mūsų darbuotojus šiapus Atlanto. Viena jų buvo šviesaus atminimo dr. Milda Budrienė, mūsų Medicinos muziejaus steigėja. Ji pas mus išleido 5 knygas: *Amerikos lietuvių gydytojų vardynas, Iš Lietuvos sveikatos apsaugos istorijos, Amerikos lietuviai gydytojai (1884–1984), Lietuviai gydytojai šešiuose kontinentuose, Lietuviai gydytojai ir mokslininkai*. Kitas mūsų bendradarbis – dr. William Urban, Monmouth koledžo profesorius emeritas ir pasaulinio masto istorikas. Jis yra pas mus išleidęs *The Livonian Crusade, The Baltic Crusade, The Prussian Crusade, The Samogitian Crusade, The Livonian Rhymed Chronicle, Tannenberg and After. Tannenberg and After* buvo išleista 2001 m. ir buvo pripažinta kaip viena iš 30 geriausių mokslinio lygio istorinių veikalų pasaulyje tais metais.

Tad LTSC visi kartu dirba žmonės iš įvairių sričių ir įvairių pasaulio kraštų. Jau anksčiau minėjau, kaip mūsų veteranai mokslininkai dirbo su jaunais studentais. Tačiau pas mus yra dirbę ne tik visuomenės vadovai, kurių pavardės yra visiems pažįstamos. Taip pat yra dirbę ar tyliai, sąžiningai tebedirba Arūnas Zailskas, Liudas Kairys, Enata Skrupskelytė, Jonas Paronis, Tomas Miglinas, Ričardas Petersonas, Jonas Tamulaitis, Danutė Petrulytė, Kazys Skaisgirys, Petras Petrutis, Algis Janušas. Čia kartu dirba ir skirtingos lietuvių ateivių kartos. Esame turėję lietuvių kilmės darbuotojų iš senų ateivių, pavyzdžiui, Kazys Šablevičius ir Kazimieras Baltramaitis. Baltramaičio paminklas yra

JAV LB atstovė Loreta Timukienė įteikia Padėkos raštą LTSC Tarybos pirmininkui Robertui Vitui.

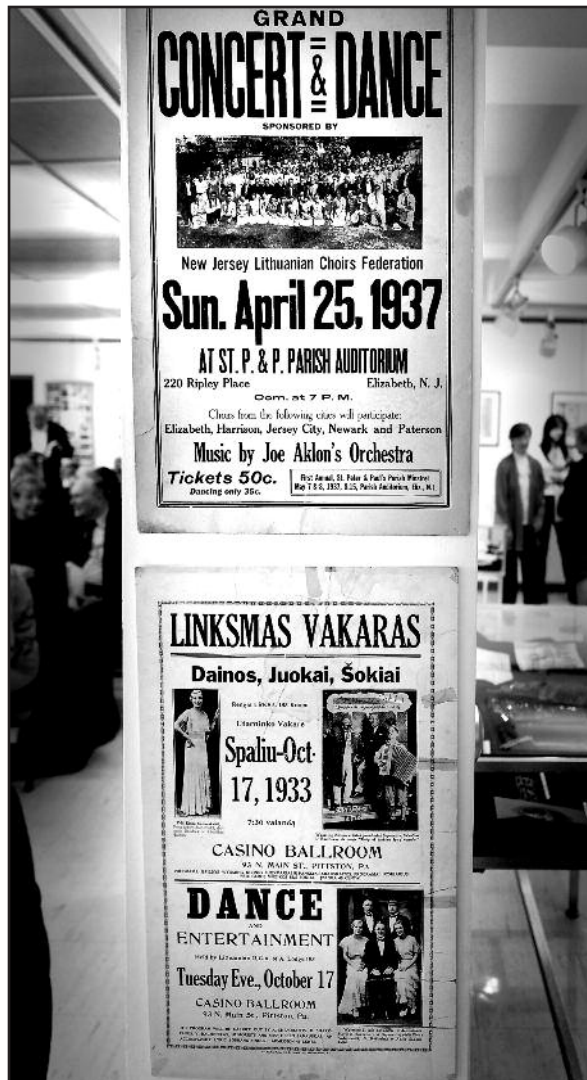
Jono Kuprio nuotraukos

daugiatomė serija apie *New York Times* laikraštyje išspausdintus aprašymus apie Lietuvą Antrojo pasaulinio karo metu. Čia yra dirbę ir tebedirba dipukų pokario atvykėliai ir jų vaikai. Ir, žinoma, nauji atvykėliai, kurie yra atvykę po 1990 m. kovo 11-osios, po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo. Tad mes LTSC bandome nepakartoti praeities klaidų, kai kiekviena lietuvių ateivių banga norėjo kurti savas organizacijas ir nebendrauti su kitais lietuviais.

Žinoma, kalbant apie žmones, kurie yra dirbę LTSC, negalime neminėti dr. Jono Račkausko. Nors LTSC gyvuoja daugelio pasišventusių asmenų dėka, Centras neegzistuos be jo ilgamečio steigėjo, valdybos pirmininko ir *spiritus movens*. Dr. J. Račkausko įnašas į LTSC steigimą, veiklą ir lietuviško mokslo plėtrą yra neįkainojamas. Jo profesinis gyvenimas ir LTSC istorija – beveik tas pats ilgas, įdomus

ir svarbus lietuviškas romanas. Dr. J. Račkauskas, buvęs PLI rektorius, įsteigė LTSC 1982 m. ir tas pareigas nenuilstamai ėjo iki 2009 m. lapkričio mėn. 7 d. Tą dieną jis pasitraukė iš pareigų, išėjo į pensiją ir LTSC Taryba naujuoju Valdybos pirmininku išrinko advokatą ir istoriką dr. Augustiną Idzelį. Augustinas iš Clevelando atvyko į Čikagą prieš keletą metų; mokslininkas, rašytojas, yra išleidęs nemažai mokslinių straipsnių Lietuvos klausimais. Šiuo metu jis ruošia veikalą apie Lietuvą Antrojo pasaulinio karo metais, bandydamas atstoti kitataučių šaltinius, nukreiptus prieš mus. Būdamas advokatu, jis kaip vertėjas ir istorikas gynė lietuvių, kaltinamus Antrojo pasaulinio karo nacių nusikaltimais. Dr. Idzelis ypač aktyvus buvo Algimanto Dailidės byloje Clevelande. Jis kartu su advokatu Povilu Žumbakiu Čikagoje dėjo daug pastangų apginti ir išgelbėti apkaltintus lietuvius.

LTSC plėtoja naujus veiklos būdus, pvz., elektroninės knygos skaitomos, vartojant *Nook* ar *Kindle*, „publish-on-demand“, planuoto aukojimo („planned giving“) puoselėjimas, archyvų skaitmeninimas ir Centro propagavimas ne tik tradicinėje spaudoje, bet internete bei *Facebook*, *YouTube* ir el. radijo programose („podcasts“). Vaidinome didelį vaidmenį Tarptautinėje baltistikos konferencijoje Čikagoje, prof. Juozo Brazaičio minėjime Kaune, dalyvavome Palaimintojo Jurgio Matulaičio iškilmėse, Lietuvos generalinio konsulo Kovo 11-osios minėjime Navy Pier. Per paskutiniuosius šešis mėnesius po LTSC skėčiu įsteigėme du naujus vienetus – dr. Tomo Remeikio vardo politinių mokslų archyvą ir Liūnės Sutemos fondą puoselėti poetės Zinos Katiliškienės kūrybą. Vėl užmezgame ryšius su Lietuvos diplomatija, Vydūno jaunimo fondu ir Illinois universiteto lituanistikos katedra. Šią vasarą jau ne pirmą kartą sulauksime JAV LB paramos šešiams stažuotojams iš Lietuvos universitetų. Tariamės, kaip įsijungti į Lietuvos archyvų elektroninį katalogą, kalbamės apie naujas patalpas mūsų Centrai, Mokslo ir kultūros centro steigimui, kur gyvuotų keletas įstaigų. 2012 m., lyginant su praėjusiais metais, aukos padidėjo, o deficitas gerokai sumažėjo. Išlaidos didesnės, bet gyvesnė veikla pritraukia daugiau dėmesio bei paramos. Darbų nemažai, bet vilčių bei pasiaukojimo taip pat daug. Sekasi pritraukti į Centrą naujų jėgų, kurie dirba su tokiu pasiaukojimu, kaip mūsų ankstesni bendradarbiai. Pavyzdžiui, Rima Gungor – jauna istorikė, kuri yra parašiusi apie Sajūdį, šiuo metu kuria dokumentinį filmą apie tai; LTSC – stambiausias filmo mecenatas. Kitas pavyzdys – Audra Adomėnaitė, kuri pradėjo savo tyrimų ir archyvų darbus, išgelbėjant tėvų marijonų archyvus. Čia ir yra LTSC ateitis.

Plakatai – LTSC 30-mečiui skirtoje parodoje

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

Norėčiau baigti keturiomis mintimis – Mokslas ir mėgėjai; Lietuviai ir pasaulio mokslas; Kas yra gyvoji lietuvybė? Kas yra Lietuva?

Pirmoji, pagrindinė mano pasakaitų tema, kai atstovauju LTSC, kai lankausi kitose organizacijose ir įstaigose – būkime mokslininkų, ne vien mėgėjų tauta. Čia noriu pacituoti dr. Tomą Remeikį 1985 m. aprašyme *Drauge*: „Laikydamiės mėgėjiško, savanoriško principo, prarandame profesionalumą. Pavyzdžiui, švietimo įstaigose algos pakėlimas visada surištas su mokytojo profesine duokle. Tuo tarpu pas mus įvairiose valdybose dirba pasiaukojantys žmonės; kritikos jie nepriima, nes aukojančiam savo darbą negali gi nieko ir prikišti“. Pateiksiu keletą pavyzdžių, kaip mes bandome laikytis profesionalumo. Vienas jų – Dalė Lukienė, JAV LB Archyvų komiteto pirmininkė, LTSC Tarybos narė, daug metų dirbo Amerikos medicinos bibliotekoje kaip profesionali bibliotekininkė. Mūsų nepažeidžiama bendradarbiavimo Enata Skrupskelytė, buvusi Illinois universiteto bibliotekos darbuotoja, dirba pas mus kataloguojant LTSC rinkinius. A. a. dr. Vytautas Bieliauskas, ketvirtas LTSC Tarybos pirmininkas, buvęs *American Psychological Association*

tūros skleidimo misija svarbi ne tik Lietuvai ir lietuviams, bet ir pasauliui. Mes, lietuviai, turime pagalbą apie mūsų vietą plačiame moksliniame pasaulyje. Iš dr. Augustino Idzelio straipsnio *Draugo* 2013 m. kovo 16 d. kultūriniame priede: „Būtinybę įkurti LTSC, anot dr. Remeikio, sąlygojo du veiksniai. Pirmiausia, pasak jo, ‘negalime pasitikėti universitetais ar bibliotekomis, kad jie mums svarbią medžiagą saugotų, nes jie tą darys tol, kol jų biudžetą nepritrūks pinigų’“. Antras veiksnys, kuris tais laikais parodė tyrimo centro būtinumą, buvo *US Office of Special Investigations (OSI)* veikla. Pasak dr. Remeikio: „Dabartinės [1985 m.] OSI bylos aiškiai parodo, kokia spraga yra mūsų istorinėj dokumentacijoj. Vokiečių okupacijos metas tyrinėtus, nėra dokumentų apie santykius tarp lietuvių pareigūnų ir vokiečių okupacinės valdžios. Užtat dabar tos bylos rašo mūsų istoriją.“ OSI veikla Amerikoje pasibaigė. Tačiau OSI dvasia ir tikslai rado naują dirvą tarp Lietuvos istorikų. Lietuvių rezistencija per pirmą sovietų okupaciją ir birželio sukilimas bei Laikinosios vyriausybės veikla tampa kolaboravimo su naciais reiškiniu.“

Paskutiniame *Journal of Baltic Studies* numeryje išspausdinta recenzija knygos, kurioje parašyta teigia-

nebūtų, gal lietuvių kalba būtų išnykusi ir Lietuvos vardas būtų nušluotas nuo pasaulio žemėlapiu. LTSC vykdomoji direktorė Kristina Lapienytė yra rašiusi spaudoje: „Kartais archyvai žmonių vaizduotėje susiję su nuobodžiomis šūsnimis popierių, dokumentų. Tačiau, kai ateini į archyvus, pamatai, kad juose saugomi dalykai gali būti labai asmeniškai, kartais intriguojantys, kartais keliantys jaudulį. Vieno žmogaus istorija. Kartais šeimos, organizacijos, tautos istorija. (...) Protokolai, oficialūs raštai, (...) asmeniškai archyvai su šeimos dokumentais, fotografijomis, (...) vaikų piešiniai iš Vokietijos DP stovyklų, dienoraščiai. Tuomet per archyvinę medžiagą atsiskleidžia ne tik objektyvus laikotarpio supratimas, bet ir labai subjektyvus: kuo ta šeima gyveno, kokie buvo tarpusavio santykiai ir pan. Vertingas archyvas ne mažiau įdomus nei geriausia knyga.“

Ketvirtoji mintis – kas yra Lietuva? Dr. Idzelis yra rašęs: „Lietuviškos vertybės, kurios, anot dr. Juozo Girniaus, yra ‘ta dvasinė erdvė, kurią anksčiau pavadiname istorija’“. Girniaus žodžiai paimti iš jo knygos *Tauta ir tautinė ištikimybė*, pasirodžiusios prieš penkiasdešimt metų. „Palikdami Lietuvos kraštą, dar nepalikome pačios Lietuvos... Dvasinė

riam paskolinta eksponatų iš 1939 metų Pasaulinės parodos New Yorke. Taip pat LTSC yra išleidęs nemažai knygų Lietuvos istorijos temomis, ypač didelį susidomėjimą turi knygos anglų kalba.“

Algirdas Kaušpėdas yra rašęs: „Išdrįskime neuždaryti Lietuvos į 65 000 kvadratinį kilometrų teritoriją bei asmeninių sklypų aptvarėlius. Lietuva turi būti ne uždaras indas, o lietuviybės šviesos šaltinis. (...) „Lietuviais esame mes gimę, lietuviiais turime ir būt“. Ką tai reiškia? Ką reiškia būt? (...) Reikia sau garsiai pareikšti – aš esu lietuvis. Aš esu Lietuva. Mes esame Pasaulio Lietuva.“

Mūsų istorijos vingiai pavertė mus pasaulio tauta. Karai, migracijos, okupacijos, deportacijos ir ekonominiai nepritekliai nubloškė mūsų žmones už jų valstybinių bei etnografinių sienų. Nepaisant to, mes nesame bejėgiai. Mes gyvename ir kuriame visame pasaulyje. Mes iš tiesų esame „Globali Lietuva“.

Nugriovus Berlyno sieną ir atkūrus Baltijos valstybių nepriklausomybę, atsirado tvirtinančių, kad dabar kultūrinei ir mokslinei diasporos veiklai galima leisti nuvysti ir mirti, nes skirsime dėmesį gimtiniams. Jie priešinasį „Globalios Lietuvos“ koncepcijai. Mes, lietuviai, tai aiškiai girdime savo bendruomenėje, kai kalba pakrypsta apie mūsų bibliotekas ir archyvus: „Uždarykit, supakuokit ir išsiųskit viską namo.“

Jie sako siųsti viską namo, bet kur tie namai? Kas mums, lietuviams, yra namai? Tiems iš mūsų, kurie gimė tremtyje, žemė prie Baltijos jūros yra namai mūsų širdyse. Tuo tarpu po pasaulį išsibarsčiusios lietuvių bendruomenės, kuriose mes gyvename ir kuriame, taip pat yra namai! Negalime to neigti ir pasukti istorijos laikrodžio rodyklės atgal. Negalime pulti į apgaulingą užuovėją.

Taigi mes ne tik gyvename ir kuriame, bet ten, kur gyvename, turime ir kaupti, platinti ir skleisti. To nedarydami išduotume savo kultūrą, savo paveldą ir šią šaunią akademinę iniciatyvą, t. y., LTSC.

Lietuviai – nebe tiktai valstybinė ar etnografinė tauta, nebe tiktai diasporinė tauta, bet tikra pasaulinė tauta. Ir ten, kur veikia ir kuria lietuviai, ten yra Lietuva – Čikagoje, Vokietijoje, Australijoje, Argentinoje, Vilniuje – bet kur. Ten, kur plaka lietuviškos širdys, ten yra lietuviai ir ten yra Lietuva. Aš esu skautas ir skautų vadovas. Skautų vyčių tradicinėje skamba šie žodžiai: „Šventi darbai, eime draugai. Reikia skubėt, dirbti krutėt. Šelpti vargšus, šviesti mažus. Tai mūsų darbai, tai reikalai“. Aš galvoju, kad ir LTSC darbai yra šventi. Mūsų kultūrinio kračio išlaikymo ir išsaugojimo darbai yra šventi. Mūsų mokslinių knygų leidimas yra reiškinys gyvosios lietuviybės ir taip pat sudaro šventuosius darbus. Martyno Mažvydo *Katekizmas* kvietė visus lietuvius žodžiais: „Imkite mane ir skaitykite“. Ir ta tradicija tęsiasi tokių asmenų, kaip Simonas Daukantas ir Albertas Kojelavičius, Adolfas Šapoka ir Vanda Sruogienė, Augustinas Idzelis, Jonas Račkauskas ir Tomas Remeikis dėka. Tęskime tuos šventuosius darbus. Tai mūsų darbai, tai reikalai. □

Dr. Robertas Vitas yra LTSC Tarybos pirmininkas ir prieš 30 metų dalyvavo jo steigime. LTSC veikia Čikagos Jaunimo centre, 5620 South Claremont Avenue, Chicago, IL 60636. Svetainė: www.lithuanianresearch.org. El. paštas: info@lithuanianresearch.org. Tel. 773-434-4545.

Dr. Jonas Boguta ir Marija Ambrozaitienė apžiūri archyvo nuotraukas LTSC 30-mečiui skirtoje parodoje

pirmininkas – irgi profesionalas, bandęs priartinti Lietuvą prie mokslo ir teoretikos. Noriu pabrėžti, kad mes turime skatinti mūsų jaunimą studijuoti tas mokslo šakas, kuriose galime pritaikyti studijas apie Lietuvą – t. y., istoriją, politinius mokslus, sociologiją, literatūrą, lingvistiką ir t. t. Per dažnai atbaidome mūsų jaunimą nuo tokių studijų. Žiūrime į universitetą lyg į amatų mokyklą. Turi studijuoti vadinamą praktišką šaką ir tada susirasti darbą. Tuo pačiu mes dejuojame: kur yra mūsų išeivijos mokslininkai? Negalima ir taip, ir anaip. Nedejuokime, kad nėra lietuvių išeivijos mokslininkų, jeigu mes neskatiname jaunimo studijuoti tų disciplinų, kurios priartintų Lietuvą prie teoretikos. Taip kaip mūsų bendradarbis, buvęs LTSC tarybos pirmininkas dr. Kazys Ambrozaitis rizikavo savo gyvybę per 1941 m. sukilimą kovodamas už Tėvynę, mūsų lietuviškas jaunimas irgi gali truputį rizikuoti savo ateitimi dėl protėvių žemės. Ir jei jis nori studijuoti tam tikras mokslo šakas, turime tą norą skatinti ir remti.

Antroji mintis – lietuviai ir pasaulio mokslas. Pasak Illinois universiteto Lituanistikos katedros vedėjo dr. Giedriaus Subačiaus, Lietuvos kul-

mai apie lietuvių, bet recenzentas – ne lietuvis – neigiamai interpretuoja faktus. Savo recenzijoje pakreipia mintis prieš lietuvių Antrojo pasaulinio karo metu. Esu tikras, jog *Amazon* svetainėje atlikus paiešką pagal raktinį žodį „Lithuania“, pamatysite, kad dauguma knygų apie Lietuvą yra parašytos ne lietuvių, dauguma aptaria Antrojo pasaulinio karo įvykius ir jose lietuvių vardas yra traktuojamas neigiamai. Todėl mes turime rasti atspirtį prieš tokius šaltinius ir turime veikti pasaulio mokslo akademinėje plotmėje. Mes patys, lietuviai išeiviai, turime rašyti Lietuvos bei lietuvių istoriją.

Trečioji mintis – kas yra gyvoji lietuvybė? Vienu metu, kai buvau Lietuvių Fondo Pelno skirstymo komitete, aptarėme vieną prašymą, kuriame organizacija (ne LTSC) prašė paramos iš Lietuvių Fondo knygos leidimui. Vienas komiteto narys, dabar jau miręs, pasisakė prieš knygos leidimo rėmimą. Jis teigė, kad mes turime remti gyvąją lietuvių, o ne knygų leidimą. Lyg knygos būtų mirusios lietuvių lietuvių reiškinys. Knygnešiai, kurie rizikavo savo gyvybe spaudos draudimo laikui, taip negalvojo. Jei jie taip būtų galvoję, gal mūsų čia šiandieną

prasme Lietuva yra lygiai visur, kur mes esame – tiek jos krašte, tiek pat Rusijos plotuose, tiek pat visuose pasaulio kampuose, kur atsiduriame. Visus lygiai telkia ta pati dvasinė erdvė, kurią anksčiau pavadiname istorija (141).“ Ši dr. Girniaus mintis ir sudaro savotišką filosofinį pagrindą mūsų veiklai LTSC. Dvasinė erdvė yra amžina – ji nemiršta. Ji išsaugota laiškuose, dienoraščiuose, raštuose, knygose, laikraščiuose, muzikos ir dailės kūriniuose. Skaitant seną raštą ar knygą, protėviai kalba mums. Tai mūsų tautiškumo esmė, nepaisant to, ar mes gyvename Vilniuje, ar Čikagoje. (...) LTSC darbuotojai dalyvauja išeivijos akademinėje ir kultūrinėje veikloje su paskaitomis ir pranešimais. Į centrą atvažiuoja mokslininkai iš Lietuvos ir kitų šalių pasinaudoti mūsų archyvais. LTSC parūpina medžiagos parodoms, kurios vyksta ne tik Čikagoje, bet ir Lietuvoje. Čia reikia paminėti, kad LTSC medžiaga naudota tokiose parodose kaip Ateitininkijos šimtmečio renginys ir paroda Čikagoje bei Lietuvoje, Balzeko lietuvių kultūros muziejaus organizuotame renginių cikle trėmimams į Sibirą atminti. Bendradarbiaujama su Nacionaliniu muziejumi Vilniuje, ku-

Pagerbtas rašytojo Antano Vaičiulaičio atminimas

Algis Vaškevičius

Iš Vilkaviškio rajono Didžiųjų Šelvių kaimo kilusio rašytojo Antano Vaičiulaičio (1906–1992) gimtadienio išvakarėse Paežerių dvare netoli Vilkaviškio surengtas minėjimas. Tokie renginiai čia vyksta jau septynerius metus iš eilės, jų metu prisimenamas rašytojo gyvenimas ir kūryba, apdovanojami literatūros ir meno konkurso „Gimtoji žemė tavęs ilgisi ir savo širdyje tavęs didžiai pasigenda“ laureatai ir prizininkai. Kasmet ta proga į Lietuvą dalyvauti iškilmėse pasikeisdamos atvyksta rašytojo dukros Danutė, Joana ir Aldona, kurios nugalėtojams įteikia savo įsteigtas premijas.

„Poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas

knygos „Atsiminimai“, Adomo Mickevičiaus poeziją. Skambėjo garsusis M. K. Oginskio „Polonezas“ – šis kompozitorius yra glaudžiai susijęs su Paežerių dvaru. Balio Dvariono, Aleksandro Kačanausko, Vytauto Kairiūkščio dainas atliko solistė Rita Preikšaitė, akompanavo pianistė Beata Vingraitė.

Renginio metu ne kartą skambėjo A. Vaičiulaičio kūrybos ištraukos – jo eilėraštis „Sustojus naktį po žydinčia liepa“, ištraukas iš garsiojo romano „Valentina“, o konkurso dalyviai skaitė savo kūrybą, įkvėptą A. Vaičiulaičio. Konkurse šiemet vertinimo komisija gavo 14 literatūros kūrinių ir 69 dailės darbus, juos pateikė ir patys mažiausieji, vos kelerių metų kūrėjai, ir brandaus amžiaus dalyviai. Tai ir eilėraščiai, ir novelės, ir laišakai, ir piešiniai bei karpiniai. Visus sujaudino pačių mažiausiųjų kūryba – aktyviai konkurse dalyvavo Vilkaviškio lopšelio-darželio „Buratinas“ mažieji kūrėjai, savo pasakojimą patys iliustravę piešiniais.

Į Paežerius iš Baltimorės miesto Jungtinėse Amerikos Valstijose šiemet atvykusi rašytojo dukra Joana Vaičiulaitytė-Buivys savo ir seserų vardu penkiems geriausių kūrinių autoriams įvairiose amžiaus grupėse įteikė pinigines premijas po 50 JAV dolerių. Tarp pačių mažiausiųjų nugalėtojais tapo „Buratino“ vaikai, šiek tiek vyresnių grupėje geriausiu pripažintas Alvito pagrindinės mokyklos moksleivių darbas, o vyriausiųjų moksleivių grupėje premija už novelę įteikta Ryčiui Žitkauskui. Suaugusiųjų grupėje nugalėjo pripažinta Leonarda Gaurylienė, buvusi Vaičiulaičių kaimynė Didžiųjų Šelvių kaime. Atminimo dovanas ir padėkos raštus taip pat gavo ir antrašias bei trečiasias vietas laimėję kūrėjai bei juos ruošę mokytojai.

„Aš pati esu mokytoja, todėl labai džiaugiuosi jūsų pasirengimu, noru kurti. Dar kartą įsitikinau, koks kūrybingas čia kraštas, kokie nuostabūs žmonės. Tikiuosi, kad ir toliau galėsime bendradarbiauti, tęsime konkursus, lauksime naujų kūrybinių bandymų“, – slėpdama jaudulį kalbėjo J. Vaičiulaitytė-Buivys.

Į minėjimą atvykusi A. Vaičiulaičio giminaitė, jo vardo labdaros ir paramos fondo vadovė Zita Rimkuvienė sakė, kad svarbiausias šio fondo uždavinys kaip ir anksčiau išlieka rašytojo tėviškės Didžiuosiuose Šelviuose atstatymas. Svarbiausia yra suremontuoti gyvenamąjį namą, pakeisti stogą, nes dar po kelerių metų namo būklė bus išties bloga. Nors fondas jau penkerius metus kaupia lėšas šiam tikslui, bet kol kas yra surinkta tik maždaug pusė reikiamos sumos.

„Pinigai mums labai reikalingi, norime jau šiemet supirkti statybines medžiagas, sienojus, kad vėliau galėtume pradėti darbus. Fondas šiek tiek lėšų sukaupia iš 2 procentų gyventojų pajamų mokesčio, yra ir privačių au-

Rašytojo dukra Joana Vaičiulaitytė-Buivys džiaugėsi kūrybingais žmonėmis

Konkurso dalyviai, rėmėjai ir rengėjai

A. Vaškevičiaus nuotraukos

kotojų, tarp jų ir Kazickų šeimos fondas (Joanos Buivys krikštamotė buvo šviesios atminties Aleksandra Kazickienė), bet reikia daugiau aukotojų, gal jų atsirastų ir Lietuvoje“, – sakė Z. Rimkuvienė, prašiusi paskelbti ir banko sąskaitą, į kurią galima aukoti pinigus A. Vaičiulaičio fondui jo tėviškei atstatyti – LT32730001010770 1199, įmonės kodas 301696065.

Rašytojo dukra Joana, paklausta, kokį prisimena savo tėtį, sakė, kad bene labiausiai jai įstrigusi tėvo ramybė, jo susitvardymas, mokėjimas pasakyti gerą žodį. „Tėtis niekada nėra pakėlęs balso. Jis labai mylėjo mus visas tris, išmokė mylėti ir kitus, džiaugtis gamta, mylėti patį gyvenimą. Literatūra, knygos jam visada rūpėjo, jis net eidamas skaitydavo. Labai mėgo pran-Washingtonė savaitgaliais jis turėdavo eiti į darbą, pasiimdavo ir mane, daug bendraudavo, kalbėdavo, pasakodavo. Jis buvo ir labai paprastas, be jokio egoizmo, lengvai sukalbamas. Tų labai šviesių prisiminimų yra ištis daug“, – sakė ji.

Kas dveji metai yra teikiama ir rašytojo našlės Joanos Vaičiulaitienės bei jo kūrybos tyrinėtojo literatūrologo Alberto Zalatoriaus 1994 metais įsteigta premija už novelistiką, paskelbtą mėnraštyje „Metai“. Pernai už novelę „Nekaltutis“ šią premiją gavo rašytoja Laura Sintija Černiauskaitė, o anksčiau ją yra pelnę Juozas Aputis, Rimantas Šavelis, Danutė Kalinauskaitė, Romualdas Granauskas, Bitė Vilimaitė, Renata Šerelytė ir kiti mūsų kūrėjai. Rašytojo dukra J. Buivys sakė, kad ši tradicija bus tęsiama ir kitąmet bus skelbiamas jau dešimtasios šios premijos laureatas.

Po minėjimo rašytojo artimieji, konkurso rengėjai, Vilkaviškio krašto muziejaus darbuotojai nuvyko į senąsias Vilkaviškio kapines, kur 1999 metais buvo perlaidoti 1992-aisiais Washingtonė mirusio rašytojo palaikai, o prieš dešimt metų šalia atgulė ir jo žmona Joana Vaičiulaitienė. Čia buvo padėtos gėlės, uždegtos žvakės. Rašytojo atminimas tebelieka gyvas... □

Mažiausios konkurso dalyvės ir laureatės

Meninę programą atliko aktorė V. Kochanskytė, solistė R. Preikšaitė ir pianistė B. Vingraitė

yra pasakęs, kad jei ne rašytojo Antano Vaičiulaičio dukros ir jų siekimas įamžinti savo tėvo atminimą, jo vardas tikrai mažiau būtų žinomas ir rečiau prisimenamas. Dukros daro išties daug, kad rašytojo atminimas būtų gyvas mūsų širdyse“, – sakė renginyje šiemet dalyvavusi muziejininkė, Maironio muziejaus išeivių literatūros skyriaus vedėja, knygos „Antanas Vaičiulaitis. Archyvai“ sudarytoja Virginija Paplauskienė.

Neseniai gražiai restauruotose buvusios Paežerių dvaro ledainės patalpose vykęs A. Vaičiulaičio minėjimas prasidėjo literatūrine-muzikine kompozicija „Lietuva, Tėvyne mano, mielesnė esi už sveikatą“, skirtoje šiemet minimai 1863-ųjų metų sukilimo 150-ųjų metinių sukakčiai. Aktorė Virginija Kochanskytė skaitė Jono Biliūno „Liūdno pasakos“ fragmentus, ištraukas iš Mykolo Kleopo Oginskio

Rašytojo kapas Vilkaviškio kapinėse

Marijos Remienės knygos

„Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai“ sutiktuvės Vilniuje

Vilniaus paveikslų galerijoje liepos 2 d. pristatyta išeivijos visuomenininkės, J. Basanavičiaus valstybinės premijos laureatės Marijos Remienės trečioji knyga „Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai“. Sausakimšoje salėje susirinko kultūrininkai, autorės bičiuliai, iš JAV atvykę lietuviai (poetė Eglė Juodvalkė, visuomenininkė Aušrelė Sakalaitė). Naujojoje knygoje aprašyti: solistas, finansininkas, visuomenininkas Stasys Baranauskas-Baras, rašytojas Aloyzas Baronas, solistė Prudencija Bičkienė-Jakubauskienė, poetas Bernardas Brazdžionis, poetė Julija Švabaitė-Gylienė, kunigas, profesorius, rašytojas Stasys Yla, poetė Eglė Juodvalkė, daktaras, visuomenininkas Petras Kisielius, keramikė Eleonora Marčiulionienė, teisės daktaras, žurnalistas, prelatas Juozas Prunskis, kun. dr. Viktoras Rimšelis, spaudos darbuotoja, kultūrininkė Stasė Lapaitė-Semėnienė, dailininkė ir kultūros mecenatė Magdalena Birutė Stankūnienė, kunigas, profesorius, rašytojas Kęstutis Trimakas. Tik trys paskutiniai portretai knygoje yra skirti ne atskirų asmenybių, bet institucijų – Lietuvių Fondo, „Draugo“ ir JAV Lietuvių Bendruomenės vadovų asmeninės patirties nuspalvintam paveikslui, kuris nebuvo vien idealus, kaip įprastai bandoma pateikti.

Renginio vedėja rašytoja Renata Šerelytė pastebėjo, kad knygos autorės pristatyti nereikia, nes Lietuvoje sutinkama jau trečioji jos knyga (anksesnės knygos – „Atsukant gyvenimo laikrodį atgal“, 2002 m.; „JAV lietuvių kultūros keliuose“, 2011 – taip pat išleistos Vilniuje). Per savo gyvenimą ji yra nuveikusi tiek, jog atliktų darbų užtektų keliems gyvenimams. Nors autorė nesimokė Lietuvos aukštosiose mokyklose ir yra baigusi tik lietuvių gimnaziją Vokietijoje, ji, pasak renginio vedėjos, turi savo žodyną, kalbą ir savo stilių. M. Remienė teigė Vilniuje pristatanti jau penktą knygą (dar du leidiniai buvo apie JAV Lietuvių Bendruomenę ir apie „Draugo“ laikraštį). Ji prisipažino, kad teko bendrauti su spalvingais, įdomiais, sudėtingais žmonėmis, bet visada artimais ir brangiais žmonėmis, su kuriais suvedė likimas. Toliau renginio vedėja, išskeldama vieną ar kitą portreto ištrauką, įdomiai ir šiltai klausinėjo M. Remienę apie įdomiausias knygoje aprašytas asmenybes. Štai daktarą P. Kisielių ji pavadino geruoju samariečiu, kuris visada stengėsi padėti artimui, aukojosi dėl tautiečių ir būtų labai tikęs tapti kunigu. Kai kada ir būdavo pavadintas kunigu. Autorė taikliai nusako P. Kisieliaus gyvenimo kilnumą: gydymas, tikėjimas ir geri darbai. Panašiai autorė išryškina ir dainininkės P. Bičkienės-Jakubauskienės asmenybės bruožus. Be jokio honoraro ji savo dainavimu talkino įvairiuose kultūros renginiuose, o jos „dainavimas buvo ir auka amžinybei“. Visuomeninis darbas autorę suartino su daugeliu knygos asmenybių. Štai „darbščioji bitelė“, „Draugo“ redaktorė S. Semėnienė dirbo kur tik buvo reikalinga: platino loterijos bilietus, rinko aukas, padėjo surengti gegužines. Ypač įsiminė pasirengimas vienai gegužinei, kai reikėjo nupirkti 200 viščiukų ir juos paruošti kepinimui. Niekas iš renginio komiteto nesutiko padėti, o į talką pasiūlė tik S. Semėnienė. Autorės bičiulė M. B. Stankūnienė ją užkrėtusi idėja „viską atiduoti Lietuvai“: dailės kūrinius, net indus. Apskritai renginyje iš M. Remienės vaizdingų pasakojimų ryškėjo mintis: visi jos darbai persunkti meile Tėvyne, pasiaukojanti veikla išeivijoje skirta tautinei kultūrai išlaikyti ir puoselėti; išugdyta katalikiška dvasia ir Nepriklausomos Lietuvos idealais, ji visą gyvenimą dirba lietuviybės ir Lietuvos labui.

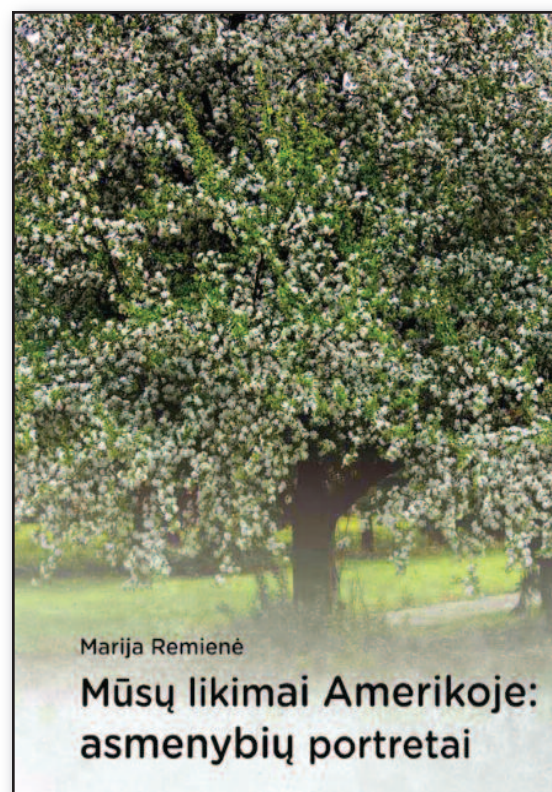
Šioje knygoje autorė aprašo kai kuriuos kultūrininkus, visuomenininkus, kurie kūrė, dirbo ir dalį savo gyvenimo skyrė tautiečams bei pavergtai tautai. Visi knygoje paminėti asme-

Renginio vedėja Renata Šerelytė ir knygos autorė Marija Remienė.

nys M. Remienę palietė vienokiu ar kitokiu būdu. Ji pastebi: „Metai bėga. Keičiasi laikai. Ateina nauji žmonės, tačiau paliktos vertybės išlieka istorijai. Rašyti apie visuomenės veikėjus yra ypač sunku. Nerašiau dienoraščio ir nerinkau jų darbų istorijos. Pasirinkau asmenybes, kurie lietuvių gyvenime vienu ar kitu atžvilgiu buvo iškilę ir daugelio akių matomi. Be to, gyvenime mane palietė tie asmenys, kurie padėjo surasti save, kurie ėjo šalia, skatino pasiryžti, suteikė naujų impulsų, grūdino net neigiamu elgesiu, nes teko priešintis ribotumui ar gudravimui. Surašytos mintys yra mano atsiminimai apie tuos darbuotojus, kultūrininkus, kuriuos dažnai prisimenu. Po daugelio metų esu dėkinga už jų draugystę, gerus žodžius ir užtarimą“. Iš tikrųjų R. Remienė yra ne tik veikli organizatorė, bet moka glaustai ir raiškiai pasakoti bei apibūdinti ryškiausias asmenybių linijas. Antai S. Barą nusako kaip „labai pastabų ir gudrų asmenį. Jis galėdavęs išskaityti kitų žmonių mintis“. B. Brazdžionį piešia kaip „biblinį pranašą Mozę, vedusį lietuvius tremties keliu“. Kun. V. Rimšelį aprašo kaip žmogų, kuris „susikrovė ne turtu, o amžiną atminimą išeivijos lietuvių istorijoje“.

Už knygos sumanymą, nuolatinį skatinimą rašyti ir jos išleidimą M. Remienė nuoširdžiai dėkojo Vilniaus paveikslų galerijos vedėjui, kultūrininkui Vytautui Balčiūnui. Ji taip pat dėkojo susirinkusiems „Draugo“ laikraščio talkininkams ir bendradarbiams, kurie retai kada susitinka. Muzikavimu ir dainavimu visus renginio dalyvius džiugino autorės gimtųjų Musninkų (Širvintų r.) Alfonso Petriolio gimnazijos Jaunimo kapela. Musninkų gimnazijai M. Remienė yra taip pat nemažai paaukėjusi

ir padėjusi. Renginio metu paaiškėjo, kad dar daug išeivijos asmenybių portretų netilpo į šį leidinį. Renginio vedėja išreiškė mintį – sulaukti dar ir kitų Marijos Remienės nupieštų išeivijos asmenybių portretų.

Parengė G. M.

M. Remienė: „Surašytos mano mintys yra apie tuos darbuotojus, kultūrininkus, kuriuos dažnai prisimenu“.

Ar visos kalbininkės yra moterys?

Romualdas Kriaučiūnas

Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, Vilniaus universitetas. *Miestai ir kalbos*. Kolektyvinė monografija. – Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2010. 309 psl.

Ar visos Lietuvos kalbininkės yra moterys? Tai klausimas, tapęs beveik išvada, kuri susidarė, susipažinus su kolektyvine monografija apie Lietuvos miestus ir kalbas. Visos dvylika monografijos autorių yra moterys, dauguma iš Vilniaus universiteto. Trys recenzuotojos ir santraukos anglų kalba vertėja – moterys. Tik dvidešimties puslapių santraukos anglų kalba redaktorius yra vyras.

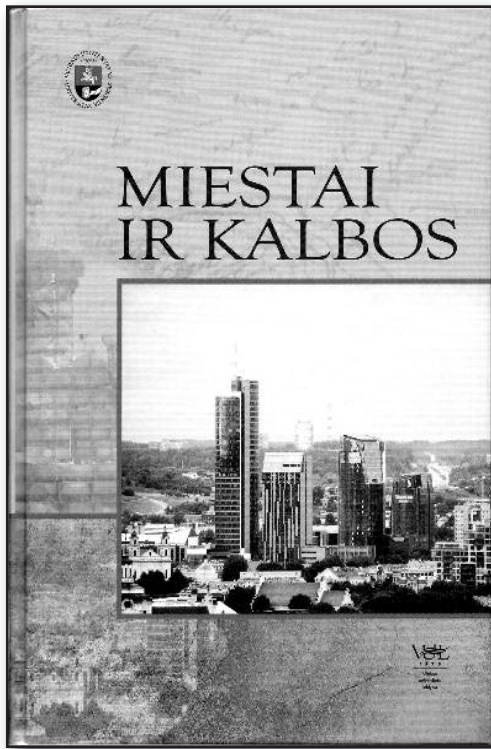
Metrikoje knyga aptariama kaip monografija, trejų metų mokslinio projekto „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose“ rezultatas. Knygoje analizuojama trijų didžiųjų Lietuvos miestų – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos – gyventojų kalbinė elgsena, aiškinamasi, kiek ir kokių kalbų ar tarmių moka miestų gyventojai, kaip, kodėl, kada su kuo bendraudami jas vartoja, kaip jas sieja su savo tapatybe, kaip jas vertina, kurias iš jų laiko prestižinėmis, kurių norėtų mokyti jaunąją kartą. Toliau teigiama, kad kalbų pokyčiai dažniausiai pradeda sklisti iš didžiųjų miestų, tad iš miestų kalbinio vaizdo galima numatyti, kaip kalbiniu požiūriu ateityje atrodys Lietuva.

Įvade Meilutė Ramonienė rašo, kad miestai žmonijos istorijoje visada buvo veiksnys, darantis didžiulę įtaką visuomenės kalbai. Miestuose sparčiausiai vyksta kalbų pokyčiai, dažniau ir greičiau pereinama nuo vienu prie kitų kalbų. „Miestų sociolingvistinės situacijos tyrimai duoda mokslinį pagrindą valstybės kalbų politikos sprendimams ir sistemingam kalbų planavimui, todėl miestų gyventojų kalbų tyrimai itin svarbūs“ (psl. 9). Šiuo metu miestų gyventojai sudaro daugumą industrinių šalių gyventojų. Lietuvoje miestų ir kaimų gyventojų lyginamoji dalis tapo vienoda 1970 metais. 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvos miestuose gyveno 67 proc. šalies gyventojų.

Šioje monografijoje nagrinėjamas trijų didžiausių Lietuvos miestų gyventojų kalbinis elgesys ir tautinės tapatybės problemos. Duomenys surinkti 2007–2009 m. Norėta ištirti minėtų miestų gyventojų namie vartojamas kalbas, nustatyti dominuojančias kalbas, jų pasirinkimą vartoti. Domėtasi moksleivių ir suaugusiųjų kalbų vartojimu. Gauti rezultatai buvo kokybiškai išanalizuoti pagal darbo sferas ir etinę priklausomybę. Kalbos analizei buvo priimta Vakarų Europos miestų kalbų tyrimams parengta metodologija. Bendras vien apklaustųjų moksleivių skaičius buvo 23 341. Buvo norima patirti, kas yra tautinė tapatybė, gimtoji kalba, kalbų mokėjimas ir kalbų vartojimas.

Knygą sudaro dvi pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje nagrinėjami probleminiai klausimai, susiję su atskirų kalbų mokėjimu, vartojimu, nuostatomis jų atžvilgiu ir jų ryšiu su tapatybe. Skyriuje apie dvikalbystę ir daugiakalbystę aptariama šių terminų sąvoka. Tolimesniuose pirmosios dalies skyriuose analizuojama dažniausiai vartojamų kalbų vieta Lietuvos didmiesčiuose. Antroji knygos dalis – trijų analizuotų miestų socialiniai portretai. Čia atskirai aptariama kiekvieno didmiesčio sociolingvistinė padėtis, išryškinant savitumus ir bendrumus, parodant kalbų vietą ir tų kalbų ryšį su šių miestų gyventojų tapatybe.

Kaip iš mokslinio veikalo tikimasi, knygoje yra sutelkta daug statistinių duomenų, išdėstytų lentelėmis, diagramomis bei kitomis skaitmeninėmis formomis. Tai tikrai vertingi informacijos aruodai ne tik dabartinei padėčiai suprasti, bet ir ateities studijoms. Knygoje yra įvairių fotografijų, kur nurodytas jų autorius, bet nieko nesaikoma apie pačius objektus – kur jie yra, kada nuotraukos darytos, ką jos turėtų reikšti. Norint ar nenorint, šioje trumpoje knygos apžvalgoje, pro šiuos žinių aruodus tenka pagarbiai praeiti ir nusidanginti prie studijos išvadų, susemtų sep-

tyniuose knygos puslapiuose. Štai tik keletas tų išvadų.

Beveik visų trijų miestų gyventojai moka ir įvairiose srityse vartoja ne vieną kalbą. Mokantys vieną kalbą tesudarė tik 0,6 proc. miestiečių. Dalis nelietuvių ir nedidelė dalis lietuvių miestiečių teigia turintys ne vieną, o dvi ar tris gimtąsias kalbas, beveik visi geriau ar blogiau moka įvairių svetimų kalbų. Pradinių mokyklų moksleivių rezultatuose rasta, kad jų vartojamų kalbų sąrašą sudaro 37 kalbos. Tai gana mažas skaičius, palyginus su Vakarų Europos duomenimis, kur namie vartojamų kalbų skaičius įvairuoja nuo 50 iki 90 kalbų. Analizuojant populiariausias miestų kalbas ryškėja, kad vyraujančią vaidmenį atlieka valstybinė lietuvių kalba. Ją moka beveik visi didžiųjų miestų gyventojai. Per paskutinius 20 metų lietuvių kalbos visai nemokančių liko labai nedidelė dalis nelietuvių didžiųjų miestų gyventojų. Tik 1 proc. vilniečių, 0,2 proc. klaipėdiečių jos nemoka, o Kaune visi apklausos dalyviai teigė moką valstybinę kalbą. Dažniausiai lietuvių kalba yra ta kalba, kurią nelietuviai miestų gyventojai moka geriausiai po savo gimtosios kalbos.

Po lietuvių kalbos antrąją vietą pagal populiarumą miestuose užima rusų kalba. Rusų kalbos mokėjimas labiausiai susijęs su amžiumi. Ją geriausiai moka vyriausi miestų gyventojai, o prasčiausiai – jauniausi atsakovai. Trečia populiariausia yra anglų kalba. Sparčiai plintanti ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje, anglų kalba ateina ir į Lietuvos kalbinę erdvę. Anglų kalba vis dažniau vartojama ne tik tarptautiniam institucijų ir individų bendravimui, bet ir naujausiai informacijai gauti iš įvairių šaltinių. Tyrinėtų didmiesčių gyventojai pabrėžė anglų kalbos svarbą šiuolaikiniame gyvenime, labai aukštą anglų kalbos prestižą. Tačiau anglų kalbos mokėjimas ne toks geras kaip rusų kalbos.

Kalbos pasirinkimas jungia žmones į didesnę ar mažesnę kalbinę bendruomenę – šeimą, giminę, tautinę grupę ir tautą, arba, atvirkščiai – išskiria iš grupės. „Kad kalba glūdi tapatybės konstrukto centre, patvirtino ir mūsų tyrimas. Stipriausią tautinės tapatybės ryšį su kalba pažymėjo lietuvių tautybės miestų gyventojai“ (psl. 284). Gimtosios kalbos svarbą taip pat pabrėžė rusų ir lenkų tautybės žmonės. Tačiau vis daugiau Europos gyventojų nebesitapatina tik su viena tautine valstybe. Auga nauja daugialypės europinės tapatybės sąvoka. Daugialype tapatybe labiausiai pasižymi didmiesčių tautinių mažumų bendruomenės – rusai, lenkai ir kitų tautybių žmonės.

Ačiū monografijos autorėms už įdomų ir vertingą sociolingvistikos veiklą. Reikia tikėtis, kad ateities studijose prideramą vietą ras ir savo įnašą paliks ir vyrai kalbininkai. Jų tikrai yra, nors jie, ruošiant šią monografiją, ir nepasirodė.

Tarpukario Lietuvos atvirukas, vaizduojantis Kęstučio susitikimą su Birute. Kauno apskrities viešoji biblioteka

VARDŲ KELIONĖS

Algirdas Sabaliauskas

Vardų mes esame prisiskolinę kone iš viso pasaulio. Štai *Adomas* – hebrajiškas vardas, *Agota* – graikiškas, *Margarita* – lotyniškas, *Bronislovas* – lenkiškas, *Adolfas* – vokiškas, *Violeta* – prancūziškas ir t. t.

O lietuviški vardai ar yra kur nors iškeliavę iš mūsų krašto? Ar yra kur nors žmonių, nelietuvių, lietuvių kalbos nemokančių, vadinamų lietuviškais vardais?

Kaip lietuviškų žodžių, taip ir lietuviškų vardų randame mūsų kaimynų kalbose.

Pradėkime nuo lenkų. Apie lietuviškus vardus Lenkijoje kalbėti lengviausia, mat žymus lenkų kalbininkas, puikus lietuvių kalbos specialistas, Krokuvos universiteto profesorius Janas Safarevičius (Safarewicz) yra net studiją parašęs apie lietuviškos kilmės lenkų vardus.

Tad pažvelkime, kokie lietuviški vardai nukeliavo pas mūsų pietų kaimynus. Šių vardų sąrašas gana neilgas, visą čia jį ir pateiksime: *Aldona*, *Biruta*, *Danuta*, *Grazyna*, *Kiejstut*, *Olgiard*, *Witold*. Kaip matome, visi septyni yra labai populiarius mūsų tautiški vardai. Moteriški beveik visiškai nepasikeitę, o vyriški kiek kitaip atrodo, negu mūsų *Kęstutis*, *Algirdas* ir *Vytautas*. Čia kalti šaltiniai, iš kurių lietuviški vardai į lenkų kalbą pateko.

Paprastai taip jau esti, kad į kalbą koks nors naujas pavadinimas ateina kartu su daiktu. Žmonių, žinoma, daiktais nepavadinasi. Tačiau taip jau atsitiko, kad į Lenkiją pirmiau nukeliavo iš Lietuvos žmonės, o tik po kelių šimtmečių atsivijo jų pačių vardai.

Štai Lietuvos kunigaikštis Gediminas 1325 metais su geru kraičiu (sako, jog tarp kitų dalykų buvę ir 25 tūkstančiai lenkų belaisvių) išleidžia į Lenkiją savo dukrą Aldoną, kuri išteka už būsimojo Lenkijos karaliaus Kazimiero Didžiojo. Kęstučio duktė Danutė taip pat XIV amžiuje iškeliavo į Lenkiją – ištekojo už Mozūrų kunigaikščio Jonušo. Abi iškeliavo, ir jų vardai dingo, mat pagonės lietuvaitės *Aldona* ir *Danutė* lenkų žemėse pavirto krikščionėmis *Onomis*. Ir tik XIX amžiuje Lenkijoje vėl pasirodė mūsų kunigaikščių vardai. Ypač išpopuliarėjo ten mūsų *Danutė*. Už jos populiarumą turime dėkoti lenkų rašytojui Henrikui Senkevičiui (Henryk Sienkiewicz), kuris savo „Kryžiuočiais“ taip Kęstučio dukterį išgarsino.

Jeigu Aldona ir Danutė buvo Lietuvos kunigaikščių dukros, didesnį savo gyvenimo dalį praleidusios Lenkijoje, tai *Grażina* niekada nei Lietuvos, nei Lenkijos nematė, mat tokios *Grażinos*, kaip istorinės asmenybės, niekada nėra buvę. Ji didžiojo lenkų poeto Adomo Mickevičiaus (Adam Mickiewicz) fantazijos padaras. Taigi Mickevičius, gyvendamas Lietuvoje, sukūrė ne tik puikią poemą „Grażina“, bet ir gražų lietuvišką vardą, kurį dabar tiek lietuviai, tiek ir lenkai labai mėgsta. Kaip šis vardas Lenkijoje šiais laikais yra populiarius, gali paliudyti ir tokia detalė: iš nepilnų keturių tūkstančių 1946–1948 metais Čenstakavoje gimusių mergaičių – 118 Gražinų! Lenkaitėms dažnai neaišku, ką jų vardas reiškia, o mūsų Gražinos gerai žino, kad jų vardas *gražus*.

Mūsų kunigaikščio Vytauto vardo forma *Witold* lenkams yra tokia įprasta, jog jie visiškai neįjunta, kad tai gali būti svetimos kilmės žodis. Šis vardas Lenkijoje pradėjo plisti XIX amžiaus pradžioje. Manoma, kad pirmasis lenkas Vitoldas buvo 1824 metais gimęs lenkų didiko Adomo Čartoriskio sūnus.

Kiejstut, *Olgiard*, taip pat *Biruta* retokai Lenkijoje aptinkami vardai.

Beveik tie patys mūsų vardai, kurie žinomi Lenkijoje, nukeliavo ir pas mūsų šiaurės kaimynus latvius. Latvijoje labai daug *Danučių*, *Biručių* (latviai sako *Danuta*, *Biruta*), esama *Algirdų* (sako ir *Algirds*, ir *Olgeris*), *Vytautų* (vartoja ir *Vitauts*, ir *Vitolds*), *Gediminų* (*Gedimins*) ir kitų lietuviškos kilmės vardų.

Žymus latvių kultūros veikėjas Auseklis 1879 metais išleisdamas savo kalendoriuję buvo įrašęs net ir lietuviškos kilmės vardą *Kareivis*. Tačiau latviai šiuo karingu vardu nepanoro vadintis.

Į kitus kraštus mūsų vardai, atrodo, nebuvo linkę keliauti, o jeigu jau ir keliavo, tai tik su pačiais žmonėmis, tuos vardus turėjusiais.

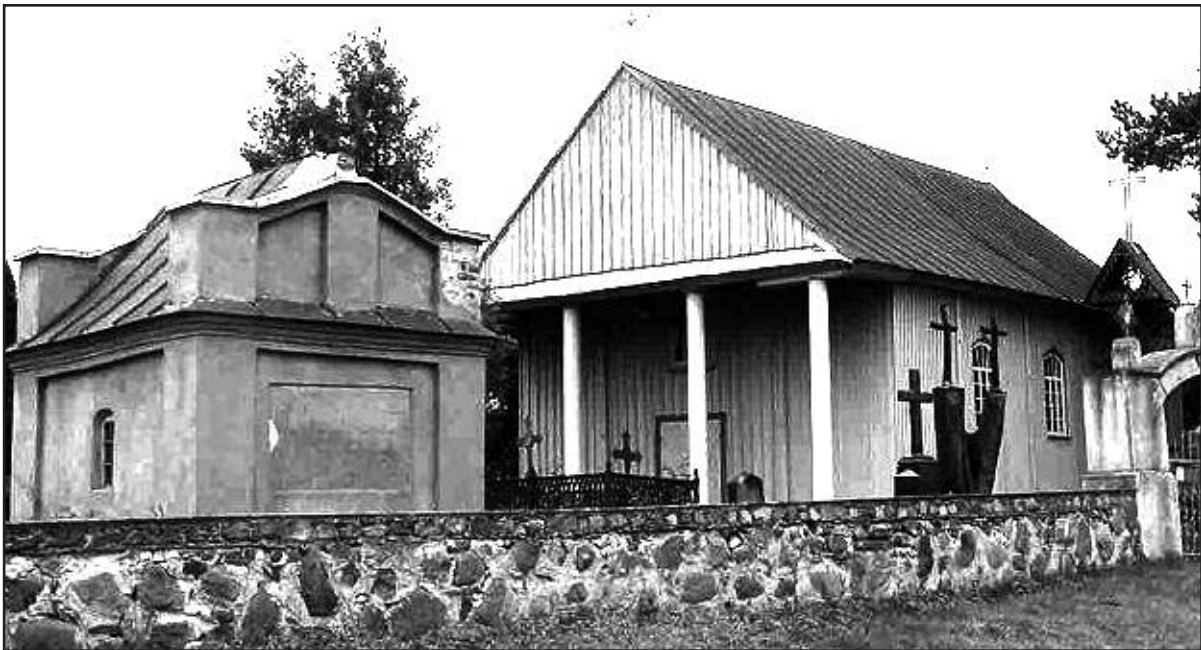
Algirdas Sabaliauskas. *Šimtas kalbos mįslių*. – Vilnius, Algarvė, 2001

Lietuvos dainius Antanas Strazdas-Strazdelis

Ona Ališytė-Šulaitienė

Tęsinys. Pradžia 2013 m. birželio 29 d. „Kultūroje“

Pasiekęs aniems laikams gerą pasaulietinį išsilavinimą ir faktiškai nusikratęs baudžiavinės priklausomybės, Strazdas pasuko tradiciniu kunigystės keliu, nes „lotyniškąsias klases“, reikalingas stojant į kunigų seminariją, jis jau buvo išėjęs jėzuitų mokyklose. Šį kelią tuo metu pasirinkdavo didžioji dalis mokslus einančio jaunimo. Strazdui vargu ar tai buvo pašaukimas, jis matyt, rinkosi išeitį, užtikrinančią materialinį savarankiškumą. 1787 m. pradžioje įstojęs į Varnių kunigų seminariją, lapkričio 25 d. jis gavo pirmuosius šventinimus. Tuo metu čia mokėsi ir būsimas Žemaičių kapitulos kanauninkas Gasparas Giedraitis, suteikęs Strazdui materialią paramą ir ne kartą jį vėliau moraliai parėmęs, atsidėkodamas poetas jam dedikavo savo vienintelį poezijos rinkinį. Buitinės sąlygos seminarijoje buvo nelengvos, klierikai gyveno susikimšę šaltose patalpose, miegojo vienoje salėje, maistą gaudavo blogą ir t. t. Tokiomis sąlygomis išgyvenęs dvejus metus, 1789 m. pradžioje Strazdas baigė seminariją ir kovo 28 d. vyskupas administratorius A. Koscia (ne S. Giedraitis, kaip buvo teigiama anksčiau) jį iššventino į kunigus. Spėjama, kad dar prieš baigiant seminariją Strazdas mokytojavo Kražių gimnazijoje, bet 1788 m. buvęs atleistas dėl savo neramaus būdo bei nedrausmingų išsišokimų ir iki 1790 m. tarnavo vikaru Varniuose. Tais metais jis atsikėlė į Vilniaus dieceziją, beveik metus vikaravo Kupiškyje, po to – Subačiuje, o nuo 1792 m. vidurio buvo privačiu kapelionu Karsakiškio dvaro bažnytelėje. Po to – panašios pareigos Jurgiškyje ir vikaravimas Kupiškyje (1798–1810 m. pra-

Papilės kapinių kompleksas (Anykščių raj.). Manoma, kad Papilės kapinių koplyčioje 1819 m. pamaldas laikė Antanas Strazdas

džia). Šie dveji metai buvo paskutinės jo oficialios vikarystės metai. Būdamas privatus kapelionas, Strazdas nesuartėjo su šlėktiška dvaro kultūra, jis bendravo su baudžiauninkais, lankydavosi jų namuose, šelpdavo, padėdavo. O nuo 1801 m. pradžios, pats metęs ar netekęs vikaro pareigų Kupiškyje, Strazdas tapo laisvu, tikrai protarpiais savo noru parsisamdančiu dvarų bažnytelių savininkams, kunigu.

Taip prasidėjo jo klajonių metai, jis kilnojosi iš vietos į vietą, kartkartėmis atlikdamas bažnytnius patarnavimus (daugiausiai valstiečiams) ir taip užsidirbdamas pragyvenimui. Tokia ekskuni-gystė jį lydėjo beveik visą likusį gyvenimą. Iki 1802

jis pabuvojo Skapiškyje, Šimonyse, po to apsistojo Vabalninko parapijos Uoginių kaime, kur, kaip pats sakė, „gyvenęs be pareigų“, tik parapijos klebonui leidus, koplyčioje laikydavo Mišias, ir net, atrodo, kurį laiką dirbo namų mokytoju. Matyt, negalėdamas pragyventi, jis trumpam buvo kapelionu Kupreliškyje (1803) ir Naujadvaryje (1804). 1804 m. rudenį Strazdas vėl kunigauja Karsakiškyje, tačiau čia susikivirčio su bažnyčios koliatoriumi, bylinėjosi ir net apkūlė (?) pastarąjį. Priverstas pasišalinti iš Karsakiškio, jis net trejus metus neturėjo pastovios tarnybos, kol 1809 m. pradžioje apsistojo Di-

Nukelta į 8 psl.

SIGITAS GEDA STRAZDAS

Ištrauka iš poemos

Stasio Krasausko iliustracija

TARDYMAS

*Kai seniausi malūnai
Jau pavasariį jautė,
O iš tvartų sulūžusių
Ėjo žmonės ir jaučiai,*

*Kilo stiebėsi žalios –
Žydros žolės ant šlaitų,
Strazdas Vilniun važiavo –
Gal knygelę išleistų.*

*Apdainavo jis žmogų,
Paukštį, gyvulį, žuvį, –
Kas gi žemėj pranoko
Dieviškąjį liežuvį?*

*Visą šitą pasaulį
Jis į giesmę sudėjo.
Giesmėje apsaugoti
Akmenėliai kalbėjo.*

*Skraidė moterys baltos.
Kažkokioj erdvėje
Kaip vėlė, kaip dvasia
Visas gyvis nekaltas.*

*Žydra žydra. Ten angelas
Ant žagrelės – danguos –
Ten išgelbėtas, atpirktas –
Su jauteliais žmogus.*

*Tarsi kūdikis juokiasi,
Anei menkas, nei mažas.
... Strazdas būtų šlajukėmis
Šitą kraštą išvežęs.*

*Bet apspito jį ponai,
Svetimtaučiai klebonai
Knygą atėmė, arklių,
O jį patį – ištardė:*

*Koks vardas?
Kokia pavardė?
O šita raidė –
A ar B?*

*Iš kur toks ėmeisi?
Turėjai moterį?
Sukalbėk poterį.
Užtrauk „Kyrie eleison“.*

*Aha, papuolei!
Prieš valdžią dar šiaušiesi!
Traukitės, ponai,
Aš – laisvas paukštis!!!*

*Skrenda, lekia Strazdelis,
Skvernais paplasnodamas.
Danguje plevėsuoja
Paukščių Takas raudonas.*

Kultūros kronika

2013 06 20 – 2013 09 22 Vilniuje, Taikomosios dailės muziejuje, veiks Raimondo Urbakavičiaus fotografijų paroda. Parodoje eksponuojamos fotografijose – Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo istorijos akimirkos. Kartu bus pristatomas ir leidinys „Atgimimo kronika 1987–1993“. Autorius šio laikotarpio 10,300 vienetų negatyvų archyvą padovanojo Lietuvos nacionaliniam muziejui. Parodos ir leidinio fotografijos atspausdintos naudojant šiuos negatyvus.

2013 07 07 Kernavėje vyks gyvosios archeologijos dienos. Tai tarptautinis eksperimentinės archeologijos festivalis, skirtas Mindaugo karūnavimo – Valstybės dienai paminėti. Kasmet liepos mėnesio pradžioje festivalio metu didingą piliakalnių rimtį sudrumsčia atgijusi praeitis. Ant Pilies kalno ir Pajautos slėnyje vėl kaip kadaise skrieja taiklios lankininkų strėlės, triūsia daugybė nagingų amatininkų. Nepakartojamą atmosferą sustiprina senosios muzikos garsai ir gardžių valgių, ruošų pagal viduramžių receptus, kvapai. Festivalis supažindina su atkurtais priešistorės ir ankstyvųjų viduramžių amatais, protėvių gyvenimo būdu. Lankytojai galės atsiskelti titnago, nusižiesti puodą, nusikalti monetą, iššauti iš lanko. Svečiams suteikiama galimybė pabūti įspūdingoje istorinėje aplinkoje gamtos prieglobstyje, pasinerti į linksmą festivalio šurmulį ir pajusti tikrąją viduramžių dvasią.

Liepos 5 ir 6 dienomis Vilniuje vyks „Kultūros naktis“. Iš apleisto Vilniaus senamiesčio kiemelio visą naktį skambanti muzika, pievoje prie Baltojo tilto nesibaigiantis kino seansas, gatvėse, skveruose ir pačiose netikėčiausiose erdvėse vykstantys koncertai, vaidinimai, parodos, kūrybinės dirbtuvės ir instaliacijos, nepaįstintys šokėjai, trypiantys gatvių grindinius. Visame mieste – muzika, spalvos, šviesos ir šypsenos. Visa tai – „Kultūros naktis“. Vienos nakties kultūros ir meno festivalis „Kultūros naktis“, Vilniuje rengiamas jau nuo 2007 metų, šią vasarą įvyks naktį iš liepos 5-osios į 6-ąją ir taps pagrindiniu Lietuvos pirmininkavimo ES tarybai atidarymo kultūriniu renginiu. 165 projektai, daugiau nei 700 menininkų iš Lietuvos ir užsienio šalių, ir visa tai – tik per vieną naktį mieste. Prie „Kultūros nakties“ šiais metais prisijungė kaip niekada daug ambasadų ir užsienio šalių kultūros institutų: Britų taryba (British Council), Ispanijos ambasada, Italijos ambasada ir Italijos kultūros institutas, Goethe institutas, Prancūzų institutas Lietuvoje, Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje, Armėnijos ir Airijos ambasados, Europos humanitarinis universitetas, Estijos Respublikos ir Vengrijos Respublikos ambasados, Norvegijos ir Švedijos karalysčių ambasados, Lenkų kultūros institutas ir Rusų kultūros centras, Rumunijos bei Suomijos Respublikos ambasados.

Lietuvos dainius Antanas Strazdas-Strazdelis

Atkelta iš 7 psl.

liuose (Diliavoje), čia gavęs kapeliono vietą. Dilių bažnytelė, statyta 1777 – vienintelis su Strazdo tarnyba susijęs statinys, išlikęs iki mūsų dienų. Čia jis išgyveno apie trejus metus, čia jis, kaip spėjama, parašė ir keletą eilėraščių, vėliau patekusių į 1814 metų rinkinį.

1812 metų pradžioje Strazdas nusikėlė į Pandėlį, kur pergyveno prancūzų-rusų karą, parašęs „Giesmė apie 1812 m. revoliuciją“ (šis jo kūrinys neišliko). Trumpam grįžęs į Dilius, Strazdas keletą mėnesių ėjo vikaro pareigas Kupiškyje. Čia jo klajonės baigėsi, kaip jis pats rašo: „Kupiškio parapijoje, Pienionių girioje pirkau iš valstiečio trobą, už 18 rublių išsinuomojau miško dykynę ir 5 metus vėčiausi žemės darbu, su mėgimu rašinėjau lietuviškus ir lenkiškus eilėraščius, kūrIAU dainas.“ Tuo metu jis net bandė parašyti lietuvių kalbos vadovėlį. Poetas tarsis pasislėpė nuo dvasinės vyresnybės akių ir pusiau slapta atlikinėdamas bažnytinius patarnavimus (veltui ar už nedidelį atlyginimą), visą savo laisvą laiką skyrė literatūrai.

1814 m. Vilniuje Strazdas nedideliu 200–300 egzempliorių tiražu išleido savo vienintelį 18 puslapių poezijos rinkinėlį „Giesmės svietiškos ir šventos“, dedikuotą Žemaičių kapitulės kanauninkui G. Giedraičiui, atsidėkodamas jam už „iš jo dosnios rankos gautą paramą“. Tai buvo pirmas originalios pasaulietinės literatūros leidimas lietuvių kalba (Donelaičio „Metai“ išėjo 4 metais vėliau). Jame buvo sudėti 9 pasaulietiški („Giesmė apie siratas“), „Pasterka“, „Strazdas“, „Kiškis“, „Aušra“ ir kt.) ir du religiniai eilėraščiai, tarp jų ir pats žinomiausias – „Pulkim ant kelių“ (rinkinyje jis vadinamas „Giesmė prieš Mišias“). Iki mūsų dienų išliko tik du knygelės egzemplioriai. Tikslių duomenų apie šio pirmo viešo poetinio Strazdo debiuto parengimą bei leidimą, deja, nėra, išskyrus tai, kad knygelė išėjo beveik nelegaliai, be cenzūros žinios, o ją išspausdino Vilniaus misionierių spaustuvė, esanti Subačiaus gatvėje (pastatas išliko iki mūsų dienų).

Galimas dalykas, kad Strazdas taip ir būtų pragyvenęs visą likusį savo amžių, jeigu dvasinė vyresnybė jį būtų palikusi ramybėje. Deja, 1815 m. poetas jam nesimpatizuojančių kunigų buvo apskūstas, esą jis nenorės būti nei vikaru, nei kapelionu, pjaunas ir parduvinėjas lentas, slapta laikas šeimininkę, turįs

sugyventų vaikų bei aprobatos klausas išpažinčių, gal net neskaitąs brevijoriaus. Į šiuos kaltinimus buvo tuoj sureaguota – 1816 m. sausio 13 d. raštu Strazdui įsakyta: „Mesti gyventi miško viensėdyje ir grįžti prie savo pašaukimo pareigų“. Jam vėl reikėjo keliauti per parapijas, mėtyti pėdas ir nors formaliai apsistoti prie bažnyčios. Nuo kovo pradžios jis kurį laiką gyveno pas Kamajų kleboną, po to ketverius metus kilnojosi iš vietos į vietą, važinėdamas iš Kamajų į Šimonis, Subačių ir kitas parapijas. Kamajuose jis buvo kunigas, o savo išsinuomotame ūkyje – visus žemės darbus dirbantis valstietis. Vertėsi jis sunkiai, pajamos dėl dažnų nederlių buvo menkos, tačiau poetas džiaugėsi turėdamas pastogę, kurioje kartu su juo gyveno ir keletas giminaičių bei šeimininkauti įsiprašiusi kažkokio rekrūto žmona Marija, netekusi savo vyro ir pastogės. Su ja Strazdas turėjo jau antrąjį nesantuokinį sūnų – pirmasis gimė dar 1808 metais ir pridarė poetui daug rūpesčių savo agresyviu charakteriu, gyvenimą baigęs katorgoje (kai kur rašoma, kad Strazdas turėjęs ir dvi dukteris, kurias išleidęs už vyrų, bet tai, matyt, buvo jo globojamos giminaitės).

Taip nekliudomas, bažnytinės vyresnybės lyg ir primirštas Strazdas pragyveno iki 1819 m., tačiau 1818 m. rudenį jo satyrinis eilėraštis „Pagrabas Palšio“ iš išleistojo poezijos rinkinėlį, kur pajuokiamas bažnyčios vagis Palšis, buvo apskūstas Vilniaus konsistorijai kaip „evangelikų ižeidimas ir ši dainuška, pritaikius jai gaidą, labai dažnai liaudyje dainuojama.“ Konsistorija vėl susidomėjo Strazdo „pašaukimo neatitinkančiu“ gyvenimu, jis gavo įsakymą pasiaiškinti ir dėl eilėraščio, ir dėl savo elgesio. Po beveik dvejus metus trukusios bylos ir susirašinėjimų, 1819 m. spalio 20 d. poetas buvo nubaustas trijų dienų rekolekcijomis, o jo knygelė pasmerkta „inkvizicijos laužo“ bausmei, t. y. visų rastų egzempliorių sudeginimui (gal dėl to jų ir išliko tik 2 egzemplioriai?). Visa tai Strazdui padarė didelę moralinę skriaudą. Kunigavimas jo nebetraukė ir jis atsisakė nuo lyg neblogos klebono-administratoriaus vietos Žiobiškyje, nebenorėdamas apsikrauti pareigomis, kurios jo dvasiškai nebetenkino. 1820 m. jis apsigyveno Kamajuose, už 90 rublių iš žydo nusipirko trobą, išsinuomojo ketvirtį valako žemės, įsigijo gyvulių ir vėl ūkininkavo.

Pabaiga kitame numeryje

Vertybių ribos ir paribiai

Atkelta iš 1 psl.

Tą galima pasakyti ir apie 2012 metų nominantus – poetus Algį Augustaitį, Vytą Jakavonį-Sniegutį, vargonininką, liaudies tapytoją J. Gregoravičių, mokytoją J. Krivicką ir t. t. Vieni jau mirę prieš kelias dešimtis metų, kiti tebegyvena, bet patenka į tą pačią amžininko kategoriją. O kiek Dzūkijos etnografinių kaimų, miestelių, upelių irgi tapo nominantais... dėka vietos autorių entuziastų, „Respublikos“ skaitytojų...

Taigi Nacionalines vertybes rinko „Respublikos“ skaitytojai, galbūt pavilioti pažadų veltui gauti ateinančių metų „Respublikos“ prenumeratą. Žinoma, ir dėl to, kad yra savo krašto patriotai. O „Respublika“ tikriausiai rinko sau taškus, kad pasirodytų kaip padorus, patriotiškas, perspektyvus laikraštis... O kaip bus su jo praeities dėmėmis? Ar taip lengvai jos bus išskalautos? Ar ir „Respublikai“ ateis atgailos metas? O kaip su išplautais vertybių atrankos kriterijais? Dėl šio reiškinio ir jo atrankos motyvų turėtų visų pirma susirūpinti istorikai, kurie fiksuoja visus am-

žininkų ir istorinių asmenybių nutikimus. Na, ir filosofai, nes terminas *Nacionalinė vertybė* priklauso filosofijos ir net politikos sferai.

Nominantai (jų per septynetą Nacionalinės vertybės rinkimų metų susidarė gražus skaičius – 250, o šiemet susirinko net 40) ir ši kartą buvo apdovanoti Garbės raštais bei „Respublikos“ prenumerata kitiems metams. Redakcija moka ieškoti skaitytojų, vis retėjant jų gretoms, mažėjant tiražui. O skulptoriaus Viktoro Tunkevičiaus statulėlė „Šakelė“ atiteko nugalėtojui. Taigi išvada – pasak, ponios R. Trakymienės – *kiekvieno Lietuvos kampelio turtas yra žmogus*. Mylėkime savo turtus ir savo regionines vertybes. O svarstymus apie Nacionalines vertybes palikime istorikams, filosofams, politikams etc.

Iki kitų metų rinkimų, kai viską galėsime pradėti iš pradžių. Pasak, liadisko posakio: *Šuo šunį šuo šunį, šunies uodega vikst...* Ak, bet tai jau iš kitos operos, iš Tarmių ir potarmių metų srities.

Simonas Petreikis